Περιεχόμενα

Εισαγωγικό σημείωμα 9

Μερικά λόγια για τη μετάφραση 15

Πρόλογος των συγγραφέων 17

Σχετικά με το παρόν εγχειρίδιο 21

Καίρια σημεία των βασικών αρχών του Εθνικού Οργανισμού για την Εκπαίδευση των Μικρών Παιδιών 23

Βασικές αρχές του Εθνικού Οργανισμού για την Εκπαίδευση των Μικρών Παιδιών

Οι αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές στα προγράμματα προσχολικής αγωγής για παιδιά ηλικίας από 0 μέχρι 6 ετών 27

1. Ο καλός παιδαγωγός προσχολικής ηλικίας 87
C. Copple & S. Bredekamp

Μέρος Α'
Βρέφη και μικρά παιδιά

2. Αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές για βρέφη και μικρά παιδιά (ηλικίας από 0 μέχρι 3 ετών) 113
Η ανάπτυξη στα τρία πρώτα χρόνια της ζωής 113
Βρέφη (0-9 μηνών) 115
Βρέφη που κινούνται (8-18 μηνών) 124
Μικρά παιδιά (16- 36 μηνών) 133

3. Αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές για τα βρέφη και τα μικρά παιδιά (ηλικίας από 0 μέχρι 3 ετών)
Ορισμένα παραδείγματα 147

Μέρος Β'
Προνήπια

4. Αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές για τα προνήπια (ηλικίας από 3 μέχρι 5 ετών)
Μια σφαιρική θεώρηση 189
H. Tomlinson & M. Hyson

5. Αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές για τα προνήπια (ηλικίας από 3 μέχρι 5 ετών)
Ορισμένα παραδείγματα 253

Μέρος Γ'
Νήπια

6. Αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές για τα νήπια (ηλικίας από 5 μέχρι 6 ετών)
Μια σύντομη ανασκόπηση 299
H. Tomlinson

7. Αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές για τα νήπια (ηλικίας από 5 μέχρι 6 ετών)
Ορισμένα παραδείγματα 349

Συχνές ερωτήσεις σχετικά με τις αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές 393

Βιβλιογραφία 407

Πρόλογος των συγγραφέων

Τα μικρά παιδιά, από τη στιγμή που γεννιούνται, μαθαίνουν. Παρά τις έμφυτες ατομικές διαφορές, στην πλειονότητά τους έχουν τεράστια επιθυμία και περιέργεια να εξερευνήσουν τον κόσμο. Κατά την προσχολική ηλικία, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη περίοδο της ζωής, όλα μοιάζουν δυνατά. Και οι περισσότεροι παιδαγωγοί προσχολικής ηλικίας αντιμετωπίζουν το επάγγελμά τους με ενθουσιασμό, διότι καθημερινά έχουν την ευκαιρία να μοιραστούν με τα παιδιά τη μαγεία της ανακάλυψης. Το έργο μας μπορεί να βελτιώσει σημαντικά τις ζωές των παιδιών και των οικογενειών τους, και να προσφέρει στην κοινωνία μια ουσιαστική υπηρεσία, οι καρποί της οποίας θα έχουν διάρκεια.

Δυστυχώς όμως δεν υπάρχει καμιά εγγύηση ότι τελικά θα καταφέρουμε να συμβάλουμε θετικά στις ζωές των παιδιών. Μπορεί εκείνα εκ γενετής να μαθαίνουν, όμως για να καταφέρουν να μάθουν και να αναπτυχθούν, έχουν ανάγκη από υψηλής ποιότητας φροντίδα και εκπαίδευση. Ο όρος «αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές» άρχισε να χρησιμοποιείται στην προσχολική εκπαίδευση για να περιγράψει τη σύνθετη και πολύ ικανοποιητική εργασία ορισμένων παιδαγωγών αυτών των ηλικιών, που αποδείχθηκαν άριστοι στο έργο τους.

Πριν από 20 και πλέον χρόνια, ο Εθνικός Οργανισμός για την Εκπαίδευση των Μικρών Παιδιών των ΗΠΑ (National Association for the Education of Young Children ή NAEYC) εξέδωσε την πρώτη έκθεση των βασικών αρχών του. Στο κείμενο εκείνο ανέφερε και ανέλυε τις αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές όσον αφορά τα προγράμματα προσχολικής αγωγής. Η έκθεση του 1986 εμπλουτίστηκε και εκδόθηκε σε μορφή βιβλίου τον επόμενο χρόνο (βλ. Bredekamp, 1986, 1987). Ο όρος «αναπτυξιακά κατάλληλος» δεν είναι καινούργιος. Χρησιμοποιείται από τους αναπτυξιακούς ψυχολόγους εδώ και πάνω από έναν αιώνα και αναφέρεται στις ηλικιακές και λοιπές ατομικές διαφορές των ανθρώπων. Κίνητρο όμως του Οργανισμού για να προχωρήσει στην καταγραφή συγκεκριμένων κατευθυντήριων οδηγιών προς τους παιδαγωγούς υπήρξαν δύο παράγοντες. Πρώτον, η κατάρτιση ενός εθνικού προγράμματος πιστοποίησης σπουδών, το οποίο απαιτούσε την ύπαρξη ενός σαφέστερου πλαισίου σχετικά με τα κριτήρια ποιότητας μιας πρακτικής· και, δεύτερον,

το γεγονός ότι τόσο τα προσχολικά κέντρα όσο και τα νηπιαγωγεία έτειναν να υιοθετούν προγράμματα και διδακτικές μεθόδους που απευθύνονταν σε μεγαλύτερα παιδιά.

Μια δεκαετία αργότερα, οι νέες γνώσεις που αποκτήθηκαν, το μεταβαλλόμενο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο κλήθηκε να λειτουργήσει η προσχολική εκπαίδευση, καθώς και η κριτική που ασκήθηκε στις απόψεις του Οργανισμού από επαγγελματίες του χώρου και μη, τον ώθησαν να επανεξετάσει τις βασικές αρχές του σχετικά με τις αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές (1996). Κάποια βασικά ζητήματα που αναλύθηκαν στην αναθεωρημένη έκθεση και στο εγχειρίδιο που την περιείχε (Bredekamp & Copple, 1997) ήταν τα ακόλουθα: ο παιδαγωγός ως υπεύθυνος λήψης αποφάσεων, η σημασία τού να τίθενται στα παιδιά δύσκολοι αλλά εφικτοί στόχοι, και η διεύρυνση του αρχικού ορισμού των αναπτυξιακά κατάλληλων πρακτικών, ώστε να περιλαμβάνουν το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο ανάπτυξης των παιδιών. Λίγο αργότερα, με στόχο την αποσαφήνιση των απόψεων που εξέφραζε η έκθεση του 1996, ο Οργανισμός εξέδωσε το βιβλίο με τίτλο *Καίρια σημεία των αναπτυξιακά κατάλληλων πρακτικών: Μια εισαγωγή για τους παιδαγωγούς των παιδιών ηλικίας 3-6 ετών* (*Basics of Developmentally Appropriate Practice: An Introduction for Teachers of Children 3-6*) (Copple & Bredekamp, 2006).

Πέρασε άλλη μια δεκαετία από την τελευταία έκδοση των βασικών αρχών του και για μια ακόμα φορά ο Εθνικός Οργανισμός για την Εκπαίδευση των Μικρών Παιδιών προσπαθεί να ενημερώσει τον κλάδο για τις καταλληλότερες και πλέον πρόσφατες απόψεις σχετικά με το ποιες πρακτικές προάγουν αποτελεσματικότερα τη μάθηση και την ανάπτυξη των παιδιών. Με άλλα λόγια, ποιες πρακτικές θεωρούνται αναπτυξιακά κατάλληλες.

Έναυσμα για το παρόν εγχειρίδιο δεν αποτέλεσαν μόνο οι κριτικές που ασκήθηκαν στην προηγούμενη έκδοση, αλλά και η πληθώρα νέων γνώσεων που μπορούν να καθοδηγήσουν τους παιδαγωγούς ως προς τις πρακτικές που εφαρμόζουν, καθώς και το ραγδαία μεταβαλλόμενο πλαίσιο στο οποίο καλούνται να λειτουργήσουν τα προγράμματα προσχολικής αγωγής, το οποίο, μεταξύ άλλων, διαμορφώνει ο ρόλος των δημόσιων σχολείων και η προσπάθεια που γίνεται να γεφυρωθούν οι αποκλίσεις στις επιδόσεις των μαθητών. Επιπλέον, το 2005 ο Οργανισμός αναθεώρησε ριζικά τα κριτήριά του όσον αφορά τις προϋποθέσεις που οφείλει να πληροί ένα υψηλής ποιότητας πρόγραμμα. Πρόκειται για μια αναθεώρηση που πραγματοποιήθηκε την κατάλληλη στιγμή και εξασφάλισε τη συνοχή ανάμεσα στα κριτήρια ποιότητας των προσχολικών προγραμμάτων και στις βασικές αρχές που διέπουν τις αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές.

Η τρίτη έκδοση του βιβλίου του Οργανισμού σχετικά με τις αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές, που περιλαμβάνει και τις βασικές αρχές του, στηρίζεται στις θεμελιώδεις αρχές που έθεσε το 1997 και δίνει έμφαση σε ορισμένα θέματα που συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους και συγκεκριμένα:

- **Στην άριστη εκπαίδευση και στην ισότητα**. Οι αποκλίσεις στις επιδόσεις των μαθητών, γεγονός που αποτελεί πραγματικότητα από τα πρώτα χρόνια της ζωής τους, δεν οφείλονται στη νοητική καθυστέρηση ορισμένων παιδιών, αλλά στο ότι δεν έχουν τις ίδιες ευκαιρίες μάθησης. Δυστυχώς, η έμφαση που δίνεται στις μέρες μας στην ευθύνη των προσχολικών προγραμμάτων και στη γεφύρωση των μαθησιακών κενών έχει οδηγήσει ορισμένους παιδαγωγούς να εφαρμόζουν ακατάλληλες πρακτικές και έχει εγείρει ανησυχία στον κλάδο, που από καιρό έχει θέσει ως προτεραιότητα να προσφέρει σε όλα ανεξαιρέτως τα παιδιά το υπόβαθρο που χρειάζονται ώστε να πετύχουν στη ζωή τους. Ένα εξαιρετικό παράδειγμα του στόχου αυτού αποτελεί το πρόγραμμα Head Start. Γνωρίζουμε ότι η υψηλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση μπορεί να κάνει τη διαφορά και αρνούμαστε να συμβιβαστούμε με την ανισότητα των εμπειριών που βιώνουν τα μικρά παιδιά, η οποία οδηγεί σε χαμηλές σχολικές επιδόσεις και έχει αρνητικές συνέπειες για τα ίδια, οι οποίες επηρεάζουν όλη τους τη ζωή.
- **Στη στοχευμένη παιδαγωγική και στην αποτελεσματικότητα**. Οι αποφάσεις ενός καλού παιδαγωγού προσχολικής ηλικίας σχετικά με τις πρακτικές που εφαρμόζει θα πρέπει να είναι συνειδητές και ο ίδιος να είναι πρόθυμος να αναλάβει την ευθύνη για τα αποτελέσματά τους. Η σημερινή ευρεία αναγνώριση της αξίας της προσχολικής εκπαίδευσης και η μεγάλη χρηματοδότηση των προσχολικών προγραμμάτων πηγάζει σχεδόν αποκλειστικά από την αποτελεσματικότητά της στο να παράγει οφέλη για τα παιδιά στους τομείς της ανάπτυξης και της μάθησης, τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόσθεσμα.
- **Στη συνέχεια και στην αλλαγή.** Η ανάπτυξη ενός ανθρώπου κατά τη διάρκεια της ζωής του χαρακτηρίζεται από συνέχεια και αλλαγή, κάτι που θα πρέπει να χαρακτηρίζει και οποιοδήποτε εγχειρίδιο έχει στόχο να αποτελέσει οδηγό των εκπαιδευτικών πρακτικών που αντικατοπτρίζουν τη γνώση για την ανάπτυξη. Γι' αυτό τον λόγο η αναθεωρημένη έκθεση του παραπάνω Οργανισμού συμπεριλαμβάνει τις αναλλοίωτες αξίες του κλάδου, δηλαδή την αφοσίωση στο παιδί ως ολότητα, την αναγνώριση της αξίας του παιχνιδιού, τον σεβασμό και την ανταπόκριση στις ατομικές και πολιτισμικές διαφορές των παιδιών και τη συνεργασία με τους γονείς. Ανταποκρίνεται στις αλλαγές και τις διαρκώς αυξανόμενες γνώσεις σχετικά με τις αποτελεσματικές πρακτικές, ενώ ταυτόχρονα διατηρεί τις παραπάνω αξίες και βελτιώνει το πρόγραμμα, καθώς και τις μεθόδους διδασκαλίας και αξιολόγησης. Επίσης, θέτει στον κλάδο της προσχολικής αγωγής την πρόκληση του να αποκτήσει μεγαλύτερη ακρίβεια και ενάργεια στην κριτική του υπέρ ή κατά ορισμένων πρακτικών, από το παιχνίδι μέχρι τις οργανωμένες δραστηριότητες.
- **Στη μάθηση και στη χαρά**. Στηριζόμενος στις νέες γνώσεις και στο διαρκώς μεταβαλλόμενο πλαίσιο, ο Οργανισμός προχώρησε στην αναθεώρη-

ση τον αρχών του με άξονα τον βασικό στόχο του έργου μας. Παρά το γεγονός ότι σημαντικός και θεμιτός στόχος της προσχολικής εκπαίδευσης είναι να διαμορφώσει μελλοντικούς παραγωγικούς και υπεύθυνους ενηλίκους, ο δικός μας κύριος στόχος είναι τα χρόνια αυτά να είναι γεμάτα χαρά. Οι υψηλής ποιότητας εμπειρίες της προσχολικής ηλικίας παρέχουν στους ενηλίκους τού αύριο τα απαραίτητα εφόδια για να αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις της κοινωνίας, αλλά η παιδική ηλικία είναι, και πρέπει να είναι, μια ειδική περίοδος της ζωής. Και είναι δική μας ευθύνη να εμφυσήσουμε στα παιδιά την απόλαυση της εξερεύνησης και της κατανόησης του κόσμου. Η προσχολική ηλικία οφείλει να είναι μια περίοδος γεμάτη γέλιο, αγάπη, παιχνίδι και ατέλειωτη διασκέδαση. Παρόλο που θεωρούμε ότι όταν η διασκέδαση αποτελεί αυτοσκοπό παύει να συνιστά στέρεη βάση για τον σχεδιασμό ενός προγράμματος, συνεχίζουμε να πιστεύουμε ακράδαντα ότι η υγιής ανάπτυξη και μάθηση είναι αδύνατη αν δεν λαμβάνει υπόψη τι ενδιαφέρει τα παιδιά και τι τους αρέσει.

Ταυτόχρονα, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πόσο χαίρονται τα παιδιά όταν μαθαίνουν κάτι καινούργιο, όταν επιτέλους, έπειτα από επίπονη προσπάθεια, κατακτούν μια δεξιότητα ή λύνουν ένα δύσκολο πρόβλημα. Θυμηθείτε το πλατύ χαμόγελο ενός βρέφους τη στιγμή που σηκώνεται για πρώτη φορά, την περηφάνια του μικρού παιδιού όταν πρωτογράφει το όνομά του, τη χαρά που συνοδεύει την αρχική βόλτα ενός νηπίου με το ποδήλατο.

Ολοκληρώνοντας θα θέλαμε υπενθυμίσουμε (κάτι το οποίο είναι περιττό για τους έμπειρους παιδαγωγούς) τον λόγο για τον οποίο ο κλάδος μας θεωρεί πολύτιμες τις αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές. Το να βλέπουμε τα παιδιά να συμμετέχουν με χαρά, πνευματικά και σωματικά, σε δραστηριότητες που έχουν νόημα γι' αυτά, και αφορούν το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον τους, αποτελεί το ουσιαστικότερο κριτήριο για την αποτελεσματικότητά μας ως παιδαγωγών προσχολικής ηλικίας.

Εφαρμόζοντας αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές δημιουργούμε ένα περιβάλλον που παρέχει στα παιδιά την ασφάλεια, τη φροντίδα και την υποστήριξη που χρειάζονται προκειμένου να μπορέσουν να βιώσουν τις μοναδικές στιγμές χαράς που προσφέρει η παιδική ηλικία.